

Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri Wilsoncu Moment

Erez Manela, *Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri Wilsoncu Moment*, Çev. Ergin Özler, İletişim Yayınları, Ebat 13 x 19,5, 1. Basım, Karton Kapak, Kitap Kağıdı, 431 Sayfa, İstanbul 2020.

Mervenur TUZAK*

*Dr.

Orcid Id: 0000-0002-7596-6737

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Mervenur Tuzak, Kocaeli, Türkiye

E-posta / E-mail:
mervenurtuzak@marun.edu.tr

Geliş Tarihi / Recived Date:
10 Mayıs 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
21 Haziran 2023

Kitap Tanıtma / Book Review

Atrf / Citation:
Mervenur Tuzak "Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri Wilsoncu Moment", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 134, Sayı 264, İstanbul 2023, s. 143-146.

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Erez MANELA, Harvard Üniversitesi tarih bölümünde öğretim üyesidir. Burada modern uluslararası tarih ve ABD tarihi dersleri vermektedir. Aynı zamanda Weatherhead Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde Lisansüstü Öğrenci Programlarını yönetmektedir. Ayrıca, Harvard Uluslararası ve Küresel Tarih Semineri'nin (HIGHS) eş başkanlığını ve Cambridge University Press'te Küresel ve Uluslararası Tarih üzerine bir kitap serisinin eş editörlüğünü yapmaktadır. Kitap "İçindekiler" bölümü ardından, "İsimler Hakkında Not" başlıklı bir sayfa ile başlamaktadır. Burada yazar, "Avrupalı olmayan diller kaynaklı kişi ve yer isimlerini dönüştürürken yakın zamanlı İngilizce literatürde kullanılmış en yaygın transliterasyon sistemini" (s. 11) kullandığından bahsetmektedir. Ayrıca kitabın çevirmeni, yerleşmiş Türkçe karşılığı bulunmadığı sürece kitabın orijinal isimlendirmelerine müdahale etmediğini not etmiştir. Kitap, "Önsöz" (s. 13-24), "Giriş" (s. 25-42), "Birinci Kısım Wilsoncu Momentin Ortaya Çıkışı" (s. 43-108), "İkinci Kısım Milliyetçiliğin Uluslararasılaşması" (s. 109-239), "Üçüncü Kısım Liberal Sömürgecilik Karşıtılığının Başarısızlığı" (s. 243-367) ve "Sonuç"tan (s. 369-284) oluşmaktadır. Yukarıda verilen üç kısımda alt başlıklara ayrılmış ve bu alt başlıklar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Giriş bölümünde I. Dünya Savaşı'nın sonu ve Wilson'un ilk zamanlarda "bir dünya siyaseti döneminin peygamberi" (s. 25) olarak yüceltildiğin-

den bahsedilmiştir. Yazar, Wilsoncu moment olarak ifade ettiği sürecin 1919 baharına gelindiğinde ve anlaşmanın ana hatlarının belli olmaya başladığında hayal kırıklığına gidişini özetlemiştir. Çünkü Avrupa hariç, Avrupalı olmayan birçok halk emperyalist uluslararası ilişkiler mantığının devam edeceğini görmüştür. Yazarın değimiyle bu kitabın amacı, “*Wilsoncu momentte sömürge dünyasının hikâyesini yeniden anlatma çabasıdır*” (s. 29). Yazar Paris Barış Konferansı’nın birçok tarihçi tarafından ele alındığını ancak sömürgeleştirilmiş halkların bakış açısıyla anlatılmadığını söylemektedir. Bu yüzden kitap bu bakış açısını yakalayabilmek amacıyla “Mısırlı, Hint, Çinli ve Koreliler”in deneyimlerine odaklanmıştır. Yani bu dört ulusun Wilsoncu momente verdiği karşılıkların anlatılması hedeflenmiştir. Ayrıca yazarın Wilsoncu moment anlatımıyla kastettiği “*Wilsoncu momentin sömürge dünyasındaki hikâyesi büyük ölçüde, algılanan ve gerçek gücün, Wilson’un savunduğu uluslar arası meşruiyetin yeni norm ve pratiklerinin yayılma, benimsenme ve uygulanmasında, -yani amaçlı bir siyasi eyleme dönüşmesinde- oynadığı rol hakkındadır*” (s. 36).

“Birinci Kısım Wilsoncu Momentin Ortaya Çıkışı” (s. 43-108), “Kim İçin Kendi Kaderini Tayin” (s. 49-75) ve “İnsanlık İçin Savaşmak” (s. 77-108) alt başlıklarından oluşmaktadır. Birinci kısım ilk olarak Wilson’un I. Dünya Savaşı’ndaki konumu ve faaliyetlerine odaklanmıştır. Bu bölümde kitabın içeriğinde sıklıkla vurgulanacak olan “On Dört İlke”nin ilanı ve önemine değinilmiştir. Kitabın birinci kısmında adı verilen iki bölüm, ABD başkanının barış konferansından yeni bir uluslararası bir düzen ortaya çıkarma çabaları ve Avrupa’nın dışında bulunan halkların aynı konferanstan, kendilerine dikte edilen yaşamdan kurtularak özgür olarak tanınma çabalarının neler olduğunu göstermiştir. Buradaki birinci bölümde Wilson’un savaş ardından dünya siyasetiyle ilgili fikirlerinin neler olduğuna değiniliyor ve Avrupalı olmayan halkların bu fikirler içerisindeki konumuna dikkat çekiliyor. Wilson’un bu konudaki tavrının ne olduğu ve zaman içerisindeki değişiminin nedenleri irdelenmiştir. Wilson’un baskı altında bulunan halkları cezbeden, söyleminin savaş sırasında nasıl geliştiği üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca Wilson’un tarihi sözlerine, tarihçilerin onunla ilgili neler söylediği ve hayatı anlatılmıştır. Wilson’un ırkçılığının ne olduğu, nasıl oluştuğu ve kapsamı açıklanmıştır. Yazara göre “*Wilson’un ırkçılığı bir entelektüel sorundu ve sosyal alışkanlık meselesiydi*” (s. 64). İkinci kısımda, Wilson’un savaşın sonunda daha önce hiç kullanılmamış olan kendi kaderini tayin ilkesinin nasıl savunucusu olduğuna değinilmiştir. Yazara göre “*Wilson’un barış planı, Birleşik Devletler savaş planlarının bir parçası haline geldi*” (s. 78). Ayrıca On Dört İlke konuşmasında teklif edilen barış planının şemasının evvelki konuşmalarındaki tekliflerine yakınlığı da gösterilmektedir. En önemli fark ise ilk defa sömürge konularındaki çözümde sömürge halklarının çıkarlarının hesaba katılması gerektiğinin altı çizilmesidir. On Dört İlke konuşmasındaki sömürge çıkarları konusundaki kararı tek başına alan Wilson’un bu kararı irdelenmiştir. Ayrıca Wilson’un bu konuşmasının aldığı eleştirilere de yer verilmiştir. Kendi kaderini tayin konusunun Wilson-

cu ve Leninist yorumları arasındaki farkı da yazar ele almıştır. Savaşın son yıllarında gelindiğinde ise “küresel iletişim aygıtları Wilson’un gitgide sertleşen söylemini dünyanın her yerindeki insanlara” (s. 94) ulaştırmıştır.

“İkinci Kısım Milliyetçiliğin Uluslararasılaşması” (s. 109-239); “Başkan Wilson Kahire’ye Varır” (121-143), “Hindistan’ın rahatsızlıklarını Dr. Wilson’a Göstermek” (145-180), “Çin’in Milletler Arasındaki Yeri” (s. 181-213) ve “Seul’de Anı Yakalamak” (s. 215-239) alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölüm ilk olarak kendi kaderini tayin talebinde bulunan ulusların durumuyla ilgili kısa bilgi vermiş ve onların konferanstan resmi bir oturum alamadığı söylenmiştir. Yazar Milletler Cemiyeti’ne yönelik umutlu bekleyişlere rağmen “cemiyetin kontrolü emperyalist güçlerin elinde bulunduğundan, manda sistemi amaçlananın bir gölgesinden fazlası olmadı” (s. 119) demiştir. İkinci kısmın birinci alt başlığında Mısır’ın içinde bulunduğu siyasi durum, İngiliz yönetimi ve kendi kaderini tayin prensibinin Mısır’da yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Wilson’un konuşmaları sonrasında Mısırlı liderler, “savaştan önce ülkelerinin yönetiminde daha geniş bir role sahip olma mücadelesine odaklanırken artık daha hırslı bir hedefi ulaşılabilir olarak görüyorlardı: tam özerklik” (s. 125). Bu yüzden Mısırlı milliyetçiler Britanya’nın önceliklerine uyum gösterme eğiliminde olmamışlardır. Zaten davalarını barış konferansına sunma kararlılığını bırakmaya da niyetleri yoktur (s. 132). İkinci kısmın ikinci alt başlığında kendi kaderini tayin prensibinin Britanya’nın kontrolünde olan Mısır’ı etkilediği gibi Hindistan’da da karşılık bulunduğu anlatılmaktadır. Burada Hindistan’daki mevcut siyasi durum, İngiliz yönetimi, kendi kaderini tayin prensibinin algılanışı ve tepkileri üzerinde durulmuştur. Zaten özerklik isteğiyle harekete geçmiş olan Hint milliyetçiler, kendi kaderini tayin prensibini hareketlerinin yeniden tanımlanması için sahiplenmiştir. Yazar bu konuyla ilgili şöyle demiştir: “Wilsoncu momentin ortaya çıkışıyla, Hint milliyetçiler davaları adına ‘dünya kamuoyunun’ özellikle de Amerikan kamuoyunun desteğini kazanmak için örgütlü bir çaba içine girdiler” (s. 158). İkinci kısmın üçüncü alt başlığında Çin’in içerisinde bulunduğu durum ve kendi kaderini tayin hakkının etkileri incelenmekle birlikte Çin’in Hindistan, Mısır ve Kore’den hangi konularda ayrıldığı ve buradaki sömürge yönetiminin nasıl olduğuna değinilmiştir. Sömürge halindeki birçok millete, yenedünya düzeninde hak talebinde bulunurken, Koreli, Mısırlı, Hint, Vietnamlı vd., barış konferansının kapısından dönmüşlerdir. Çin’in ise daha güçlü bir pozisyonda görüldüğü anlatılmıştır (s. 205). Buna rağmen Çinlilerin umutla gittikleri konferansta “küçük güç statüsünde” kabul edilmesi hayal kırıklığının ilk adımını teşkil etmiştir. Yazarında dediği gibi “Çin’in uluslararası arenadaki kendi kaderini tayin mücadelesinin başarısızlığı, bu mücadeleye sıkıca bağlı birlik çabalarını da sonuçsuz bıraktı” (s. 211). İkinci kısmın dördüncü alt başlığında diğer bölümlerde olduğu gibi ele alınan (Kore) milletin kendi kaderini tayin hakkı karşısındaki faaliyetleri ve içerisinde bulunduğu siyasi durum anlatılmıştır. Kore’nin 1905 yılından itibaren Japon yönetimi altında olması ve Koreli liderlerin “Bağımsızlık Bil-

dirgesi” imzalaması bu anlatılanlardan bazılarıdır. Koreliler de, “bağımsızlık taleplerini yeni Wilsoncu dil çerçevesine yerleştirip Paris’te başkanın kendisine sunmak üzere harekete” (s. 228) geçmişlerdir.

“Üçüncü Kısım Liberal Sömürgecilik Karşıtlığının Başarısızlığı” (s. 243-367); “1919 Devrimi” (s. 249-276), “Paris’ten Amritsar’a” (s. 277-304), “Versay’daki Boş Sandalyeler” (s. 305-337) ve “Dünya İmparatorluk İçin Güvenli Mi?” (s. 339-367) alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde Wilson’un konuşması ardından yaşananların yanında kendi ülkesinde nasıl ele aldığından söz edilmiştir. Ayrıca gelişmeler nedeniyle Mısır’da olaylar baş göstermesine rağmen “1919 sonunda, Mısırlı milliyetçilerin Birleşik Devletler’den herhangi bir etkili destek görme umudu açıkça soluyordu” (s. 273). Hindistan’da ise barış masasına temsilci gönderme ümitleri taşımaktayken kitapta yazarın gözler önüne serdiği süreçler ardından “1919 baharı milliyetçi hareketin yönünü kararlı bir biçimde Hindistan’daki Britanya yönetimini bitirme hedefine çevirdiği hayati bir dönüm noktası olarak kaldı” (s. 304). Çinlilere bakıldığında ise beklenen başarının sağlanamaması nedeniyle “yalnızca altı ay önce Wilson’u kahraman olarak göklere çıkaran Pekin’deki öğrenciler karara karşı infial içindeydiler” (s. 321). Kitapta Kore’deki süreçlere ve milliyetçilerin mücadelelerine yer verilmiştir. Diğer ele alınan milletlerdeki gibi buradaki umutlu kendi kaderini tayin hakkının nasıl hayal kırıklığına uğradığı ancak yine de bir kıvılcım yarattığı üzerinde durulmuştur. Yazarın dediği gibi “sömürge dünyasının diğer yerlerindeki değişimlere benzer olarak -Mısır’daki 1919 Devrimi, Hindistan’daki Rowlatt Satyagraha ve Çin’deki 4 Mayıs hareketi- 1 Mart hareketi de Kore milliyetçi hareketini dönüştürerek, müteakip kimliğinin ve gelişiminin biçimlenmesine yardımcı olmuştur” (s. 367). Sonuç bölümünde kitapta süreçleri ele alınan kendi kaderini tayin prensibinin neticelerine ve bahsi geçen milletlerin bu konudaki çabaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca ilerleyen yıllarda bu adımların ne gibi sonuçlar verdiğinden de kısaca bahsedilmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bu kitap, Paris Barış Konferansı’nın yalnızca neden ve kimler arasında toplandığına değil, sömürge halindeki milletlerin bu konferansa nasıl baktığını ele almıştır. Wilsoncu Momentin ne olduğu, nasıl algılandığı, yarattığı tepkilerin ve ona bağlanan umutları anlatan yazar, Wilsoncu momente ait liberal sömürge karşıtlığının vermiş olduğu bütün sözleri tutamaması ardından alternatif ideoloji arayışlarına yönlendirdiğine de dikkat çekmiştir. Bu nedenle Wilsoncu momentin bu milletlere ne ifade ettiği ve tepkileri, yazarın yorumlarıyla birlikte, okuma imkânı elde edilmiştir. Yazar farklı bir yaklaşım sergilemesi nedeniyle bu yaklaşımın ve kitapta anlatılan süreçlerin anlaşılabilmesi için kitabın faydalı olduğu söylenebilir. Ancak kitabın sorunlarından birisi konunun tamamen bilindiği varsayılarak hızlı ve kopuk bir anlatım gerçekleşmesidir.